

ZSIDÓINKRÓL!

IGAZA VAN-E
Csernátony Lajos úrnak

VAGY NINCS?

Írta:

Hoffmann Mór

tanító; a „Zala” szerkesztője.

Jelige:

Thut nichts, der Jude wird verbrannt!

Lessing: Nathan.

NAGY-KANIZSÁN,
NYOMATTA ÉS KIADJA: PISCHEL FÜLÖP.
1874.

BEVEZETÉSÜL.

Csernátony Lajos, országgyűlési képviselő és az „Ellenőr” szerkesztője jónak látta öt hosszú cikket keresztül a zsidókkal foglalkozni. E cikkekben, melyek mindegyike elég éles és kíméletlen, mi azon lélektani feltevésre szolgáltat alapos okot, hogy Csernátony urat a pillanat heve ragadta el a „Zsidóinkról” című vezércikk írására, – kemény, súlyos vádakkal terheli a zsidókat, oly súlyosakkal, hogy azok egyike is elég volna, őket általánosságban a megvetés tárgyaivá tenni.

Itt ott egyébként türelmességéről méltán híres hazánkban is tapasztalunk még ellenszenvet a zsidók iránt. Csalatkozik azonban az, aki azt hiszi, hogy ez ellenszenv a Csernátony által a zsidókon észlelt rossz, megvetésre méltó tulajdonok által keltetik fel a más felekezetében. Ez nem áll. A ki az emberi természetet ismeri és tudja, hogy az ember kebeléből misem irtható ki oly nehezen, mint az előítélet, s hogy ezt gyakran még nagy szellemű, a világirodalomban híressé lett férfiak sem voltak képesek magukban legyőzni, az Csernátony cikkeit is, bármily gyűlölt hangon legyenek azok írva, más szempontból fogja megítélni.

Nem fogja először Csernátony úr szeretetreméltó enun-ciációit oly komolyan venni, mint vették azt a legtöbb lapok, kivéve a „Borsszem Jankót, hol „Spitzig Itzig” királyutczai levele foglalkozott Csernátony úr cikkeivel.

Komolyan végig fog nézni Csernátony úr cikkein, s gondolkozni fog arról, nem akarta-e Csernátony úr próbára tenni ama cikkekkkel olvasói türelmét.

S ha ezt megtéve, sajnálkozni fog Csernátony úr szűkkeblűségén, ki – ő legalább váltig hangoztatja – magasan lobogtatja a szabadelvűség zászlaját egyik kezével, – míg a másikkal középkori sötét rémeket fest reá öles cikkekre jól megtermett pennájával.

Az értelmes olvasó előtt, ki valamivel tovább lát orra hegyénél, Csernátony vádaskodása nem lehet más, mint az előítéletes szűkkeblűség és sajátságos észjárás fattyú-szülöttje, mely magán nyomát hordja ugyan annak az „esprit”-nek, melyet Csernátony úr annak idején magával hozott Párizsból, mely esprit azonban már e fattyú-szülöttön is nagyon megviseltnek látszik, s nagyon emlékeztet a mulandóságra.

Jónak látom előre is tiltakozni azon felfogás ellen, mintha zsidó létemre eo ipso Csernátony ellen kellene szólnom, védve hitsorsosaimat azon súlyos vádak ellenében, melyekkel terheli. Habár többször volt alkalmam a zsidók érdekeiért síkra szállani, ez egyszer mint hazafi és ember szólalok fel Csernátony vádjai ellen, s megígérem, hogy lelkiismeretesebb leszek Csernátony urnái, ki oly vádat is emelt a zsidók ellen, melyet – meg nem lévén győződve állításának alaposágáról – roszakaratnak is betudhatnánk. Ugyanazon álláspontból igyekszem Csernátony úr állításait megcáfolni, melyből ő azokat felállította, s a mint említém egy kissé nagyobb lelkiismeretességgel, s a mennyire lehet tárgyilagossággal és higgadtsággal.

I

Még egy pár szót azonban, mielőtt ismételten végig olvasnám Csernátony úr cikksorozatát.

Én azt hiszem, hogy Csernátony úr cikkeivel a zsidóknak nem ártott; hogy önmagának ártott-e? – azt sem hiszem.

Mi célból és mi okból szállta meg Csernátony urat egyszerre a szent buzgóság, hogy a vétkes, gonosz zsidók ellen böjti prédikációkat tartson, azt csak az tudná megmondani, ki a veséket vizsgálja.

Valószínűleg elkeseredett hazafi lelke jajdult fel a magyar főváros német jellege tapasztaltára.

Mert valami kiváló szellemnek eddigelé senkisémet tartotta Csernátony urat.

A ki meg kiváló szellemnek tartotta, aligha hitte mély belátású politikusnak.

S a ki nagy szellemnek és bölcs politikusnak tartotta, nehezen hitte róla, hogy nagy szívű emberbarát.

Szívesen elismeri azonban ellensége is, ha egyébiránt ellensége volna, hogy Csernátony úr lelkes hazafi. Ezt ugyan nem szokták érdemül felróni senkinek, mert a hazát szeretni kötelesség, s bizony-bizony önző korunkban a hazaszeretet lángját is nehezebb szítani, mint mikor a veszedelem felkorbácsolja az érzelmet és szenvedélylyé növeszti.

A hazának mindig szüksége van fiai szeretetére; boldogtalan azon anya, kit gyermekei nem szeretnek. E szeretet azonban nem egyenlően nyilatkozik.

Van idő, mikor a hazaszeretetnek zajosan kell nyilatkoznia, mikor a közös fájdalom és a közös öröm, hatalmas lánggra lobbantva a hazaszeretet nemes érzelmét, amott a honfiak bánat, emitt örömkönyei vegyülnek össze, emelvén és szilárdítván azon büszke öntudatot, mely a nemes érzélem talaján kelve az ember kebelét az önelégültség különös nemével tölti el.

Van ismét idő, mikor a hazaszeretetnek nem kell zajosan nyilatkoznia, mikor az érzélem tiszta lángja melegével betöltve a szívet, az emberi kebelben az intő szerepét játszsza,

mikor a honfiú, az állampolgár a hazát az alkotmányos szabadság biztos talapzatán fejlődve látván, ennek fejlődését folytonos munkálkodással, szorgalmával, honfiúi és polgári kötelességeinek hű teljesítésével iparkodik – kiki a maga helyén anyagi és szellemi tehetsége szerint előmozdítani.

Nem elég a boros kancsó mellett, kipirult arczczal kiáltani tudni: Éljen a haza! hogy a falak is rengnek belé; korunk a gyors haladás kora. A pusztaság szó bír még lelkesültséget előidézni, de e lelkesültség hasonlít a szalmatűzhez, ha ezt azonnal a tett nem követi. A jelenkori államok jövőjét, jólétét immár a pusztaság lelkesedése nem biztosíthatja. Csak a szakadatlan szorgalmas munka az. S valamint a keresztény világ a keresztben tiszteli a megváltás symbolumát, úgy a jelenkori állam és népéletnek megváltó jelvénye a munka. – A munka, – mely szintén – kereszt, s mely kereszt nyomán fakad a népek és nemzetek testvéries egyesülése, barátságos érintkezése.

Az embert a szenvedélyek uralják. A szenvedély uralma alatt, bármily nemes legyen az – bizonyos dolgok történeti fejlődését kutatni teljes lehetetlenség. E körülményben lesz érthető előttünk Csernátónyi érveinek indokolatlansága.

Csak egy rövid pillantást kellett volna vetni Csernátóny úrnak a 67-iki emancipationális korszak mozgalmaira, s többeket nem irt volna le, mik így tollából önkénytelenül folytak. Csak egy pillantást kellett volna vetnie a magyar zsidó iskolák nyelvi viszonyaira, és egy súlyos váddal kevesebbel sújtja a zsidókat. Csak egy perczig kellett volna észlelnie a magyar zsidók haladását a magyarosodást illetőleg, s talán cikkét le sem írja. Az utolsó évek sanyarú anyagi viszonyai nem egy tekintetben szakasztották meg az egészséges, zavartalan fejlődést a köz- és társadalmi élet különféle terein. Ezt jó lett volna tekintetbe vennie akkor, mikor a „Zsidóinkról” című cikk megírásához fogott.

Így történhetett az, hogy Csernátóny úr cikke sok tekintetben hézagos és felületes; hogy nincs a valódi szabadelvűség igényeihez szabva; hogy az érvelés gyöngye, a bizonyíték erőtlen; az állítás kevés alapossággal bír, s hogy az egészet több keserűség jellemzi, mint a mennyi a jóakaró dorgálással összefér, s hiába keressük benne a humanismus azon szellemét, mely sohasem szokott lenni a szeretet meggyőző ereje nélkül.

Nem mint zsidó roszalom Csernátóny úr cikkeit, hanem mint hazafi és ember.

Gyermekkorom oly időre esik, midőn a magyar nemzet a szabadság eszméjéért küzdve, ez eszméért hozta áldozatul hí fiainak vérét.

Akkor a zsidók még mostoha gyermekei voltak a hazának.

S e mostoha gyermek úgy szerette az őt kitagadó anyát, hogy mostoha testvéreivel együtt áldozott a haza oltárán piros vért.

A drága váltságdíj csak később termé meg gyümölcseit. A nemesebb felfogás, a felvilágosodott világnézet, a jog és méltányosság szempontja ledönték végre a szűkkeblűség és előítélet Jerikó falait. S most édes gyermekei lévén a zsidók a hazának, azok, kik előbb mostohájukat is szeretek, most, miután az anya gyermekeiként befogadá és elismeré, kevésbé szeretnék s méltán róhatnának meg a háládatlanság vádjával? Absurdum.

De menjünk sorba.

Csernátony úr cikksorozatának első cikke sokat tartalmaz, a mi eljárását látszólag indokolttá teszi, s ha nem is vagyok képes belátni a szóban levő cikksorozatnak valami különös szükségességét és időszerűségét, nem osztom azok nézeteit, kik azt mondják, hogy a zsidókérdés (mely tulajdonképen nem is létezik) felvetése időszerűtlen volt. Azt a nézetet sem osztom, hogy Csernátony úr pártszempontból rosszul tett, hogy bolygatta a kérdést. Érvei és a pártszempont között nem látok eemmi természetes összefüggést. Időszerűtlen pedig azért nem a kérdés, mert a zsidónak nagy szüksége van arra, hogy embereit különösen a sajtó és a törvényhozó testület köréből megismerje. Hiszen Csernátony úr bizonyosan élénken fog emlékezni azon kudarczra, melyet a haladni és tökéletesen magyarosodni törekvő zsidók a papnöveldeit illetőleg óhitű hitfeleik ellenben vallottak. Erre azonban lesz alkalmunk még visszatérni.

Csernátony urat saját bevallása szerint különösen a „Pester Lloyd” nak egy a napi hírek között megjelent észrevétele indította arra, hogy a zsidókról egyetmást elmondjon.

Megvalljuk, hogy a „Pester Lloyd”-nak az engesztelés ünnepéről szóló észrevétele reánk semmi hatással sem volt. Mi a „Pester Lloyd” kissé szóvirágos hírében nem láttunk mást, mint egyszerű constatalását annak, hogy a zsidók engesztelő napján, melyet a vallása iránt egészen hideg és indifferens zsidó is legalább színleg meg szokott tartani, az üzleti élet egészen nyugszik, s az egyébként élénk utczákon sajátos csend uralkodik.

De Csernátóy úrnak nemcsak figyelmét költötte fel az „érdekes kis kép”, hanem fölkelte egyszersmind benne a gondolatok egész özönét is, mert „nem jutott egy vonás a hazának is”

Abból tehát, hogy a „Pester Lloyd“, általánosan vázolván a nagy böjtnap képét, föl nem említi egyszersmind, hogy a zsidó a zsynagógában a hazáért és fejedelemért is szokott imádkozni, azt következteti Csernátóy úr és tényként constálja, hogy „Magyarország nevét nem halljuk említettetni buzgóságuk testületi könyörgéseiben. De megengedi nagylelkűen, hogy voltak és vannak a zsidók között sokan, kik jó hazafiak”.

Miután ennek a logikának első sorban a „Pester Lloyd“ az oka, felkérjük ezennel szerkesztőjét, miszerint a jövő évben, hogy ismét valamely szerkesztő, ki jót akar a zsidókkal, tévútra ne vezetessék, a nagy böjt ünnepélyének lerajzolása alkalmával ne elégedjék meg az általános vázlattal, hanem írja le az egész liturgiát és czeremóniát és nyomassa le egyszersmind azt az imát is, mely a zsynagógából a haza, fejedelem és az egész magyar nép üdvéért hangzik fel az égbe.

Ha tehát nem áll az, amit Csernátóy úr tényként említ, ember legyen, aki kiokosodni képes, mit jelentsen az utána következő rövid passus: „És ez veszedelem a zsidóságra nézve, s nagy veszteség Magyarországot illetőleg”.

Ha egyedül a zsidók fohászadásaitól függne Magyarország boldogsága, akkor a zsidók ezt már leimádkozták volna az égből, még azelőtt, mielőtt a polgári jogok részeseivé lettek. Mert, és ezt elhiheti Csernátóy úr, a zsidó is megérzi, mikor a hazának rász napjai vannak, még az a zsidó is, a ki hátramaradva még legalább 100 évvel, fogalmával sem bír még a hazának.

Azt mondja Csernátóy úr: „Tollamat nem vezeti legkevésbé is az ellenséges indulat vagy bár mi nemű elfogultság, de az igazat megmondom kereken a zsidóknak is, kik rász utón járnak, midőn idegen elem gyanánt szigetelik el magokat az emancipáció után is, és nem látszanak tudatával bírni a veszélynek, mely az ellenükben sok oldalról háborgó szenvedélyekből keletkezhetik, ha ezeket részint elenyésztsem, részint erőtlenné tenni nem igyekeznek az által, hogy különállásukat a magyar nemzet érdekeinek és érzelmeinek tömegébe olvasztják.”

Megvallom, hogy e szavak gondolkozóba ejtettek bennünket, és áthelyezve éreztük magunkat azon korba, mikor az ököljog legékesebb virágait hajtotta. Olvasva az idézett passust

az ember valóban azt gondolná, hogy Csernátony urat csak azon aggodalom készítette vezérczikke megírására, melyet a hozzá évről évre érkezett, s a zsidók ellen nem a legszebb hangon nyilatkozó levelek benne keltettek. S miután ők (t. i. a zsidók „idegen elem” gyanánt szigetelik el magukat az emancipáció után is, és nem látszanak tudatával bírni a veszélynek, mely az ellenükben sok oldalról háborgó szenvedélyekből keletkezhetik” – Csernátony úr figyelmezteti őket.

Ha a passus első része áll, akkor Csernátony úr figyelmeztetését a zsidók csak a legnagyobb köszönettel vehetnék, s kötelességük volna mindenesetre mindazt megtenni, a mit Csernátony úr nekik tanácsol.

Meg kell azonban vallanom azt is, hogy daczára annak, hogy optimista nem vagyok, s nem is lehetnék már azért, mert jómagam is eleget szenvedek már az előbbi időkben, más felekezetű polgártársaim türelmetlenségétől, mi azonban egy percig sem ingatá meg bennem sem a haza iránti benső ragaszkodásomat, sem azon szilárd hitemet és meggyőződésemet, hogy az általános emberszeretet eszméje egykor győzedelmeskedni fog – megvallom, mondom, hogy én, – és velem együtt a hazai zsidóság intelligenciájának legnagyobb része is – oly sötéten nem látok, mint Csernátony úr.

Miért nem? Azt azonnal meg is mondom.

Először nem áll az, hogy a zsidók idegen elem gyanánt szigetelik el magukat az emancipáció után is.

Az emancipáció előtt, tudja azt mindenki, az elszigetelt életmódnak nem ők voltak okai. –

Az emancipáció előtti kornak (és nagyrészt még most is) a magyar társadalmi életnek nem volt jellege.

A magyar nép, szívélyes, loyális természeténél fogva, még az emancipáció előtt is egyes társadalmi összejöveteleinél az intelligens zsidó előtt nem zárta el az ajtót; de a zsidónak többször kelle éreznie, hogy túrt ugyan, de nem szívesen látott vendég. Ennek keserű érzete, még most sem enyészett ki egészen a szívekből. A zsidó is csak ember, az ő természete is csak gyarló. Ez a gyarlóság oka mostani elszigeteltségének is, ha ez netán létezik, mert úgy látszik, annak tudata nem érlelődött meg benne egészen, hogy ő egyenjogú polgára a hazának.

A mi azonkívül a társadalmi elszigeteltséget illeti, s a

mi a kölcsönös simulást mindenesetre megnehezíti, bármennyire különösnek tűnjék is fel állításom, tapasztalásból és meggyőződésből mondom, ennek oka a – nő. –

A keresztény férfiú, ki a világ zajában az emberi tevékenység különféle téréin, absolute ki nem kerülheti a zsidókkal való érintkezést, ezt bizonyosan simulékonynak fogja találni. A nő, ki azonkívül vele született szemlélődő hajlamánál fogva, egváltalán kevesebbet érintkezik a külvilággal, és a női szív egyáltalán fogékonyabb lévén a vallási mystieismus befogadására – rendszerint több hajlammal is bír a felekezeti szűkkeblúségre. És a mint kétségbe vonhatlan tény az hogy, a nő legjobb terjesztője a hitnek, úgy igaz az is, hogy a nő legbuzgóbb ápolója a vallásos türelmetlenségnek, a felekezeti szűkkeblúségnek. És – a tapasztalás állításom mellett bizonyít, a magyar társadalomban szintén a nő az, ki a türelmetlenség habár már romban heverő falait eltávolítani nem igen akarja.

S azért Csernátony úrnak csak köszönettel tartozunk, hogy sorait a nem zsidókhöz is címizte, s beismeri, hogy nemcsak a zsidóknak kell megjavulni, hanem a magyaroknak is, főleg a magyar kormánynak. –

Ha ezt beismeri, akkor igaznak kell lenni, s akkor maga a zsidó egyedül nem okolható az elszigetelés vádjával, s akkor, ha következetesen gondolkozunk, nem lehet Csernátony úr aggodalmait táplálni, mert a valódi szabadelvű, tiszta, hazafias, magyar elem nem fogja megengedni, hogy a botor indulatok hánykolódása valódi erőt és tekintélyt nyerjen amaz elemek felzúdulása által. Az assimilatio pedig a zsidónak még nagyobb érdekében áll, mint a magyar nemzetnek. Ha ennek érdeke az, hogy testének testévé és vérének vérévé legyen az életre való és tevékeny nemzetség – akkor nyújtson a nemzet képvisellete a magyarországi zsidók haladni és magyarosodni akaró részének eszközöket, a magyarosodás tettlegesítésére, s az országgyűlésen annak megítélése helyett, hogy vajon létezik e két zsidó sekta Magyarországon vagy nem, mondja ki egyszerűen, hogy magyar zsidó papnövelde életszükség Magyarországon a magyar nemzetiség szempontjából is.

De úgy látszik, Csernátony úr is azon elvből indult ki, hogy minden áron üssed a zsidót.

Ha nem magyarosodik, üssed azért, hogy miért nem simul.

Ha magyarosodni akar, akkor meg azon impertinentiáért, hogy miképpen merészel ő magyarnak lenni akarni.

Úgy látszik, hogy az az átok, mely évezredekken át kísérte az üldözött zsidót, nem enyészett el még, s néha néha rémes kísértetként üti fel ijesztő képét.

De azért mégsem oszthatom Csernátony úr aggodalmait, és inkább azt hiszem, hogy a mint a kölcsönös simulas napról napra nagyobb tért, a mint a barátságos érintkezés napról napra szilárdabb alapot nyer, a magyar nép tisztább, hazafiasabb, szabadelvűbb elemeinek magatartása vissza fogja riasztani azon elemeket, melyeket Csernátony úr oly szépen jellemezett.

II.

Csernátony úrnak második cikke ellen nem volna semmi kifogásunk. Különben e cikk csak bevezetése a harmadiknak. E cikkben látjuk őt a loyaltás azon fokán, melyen a szabadelvű országos képviselőt szívesen látjuk,

A cikk végén megjegyzi egyszersmind, hogy a germanisationális működés vádját nem terjeszti ki a vidéki zsidóságra.

Ezt a bókot megköszönheti a vidéki zsidóság. Erre a pontra nézve későbbre hagyjuk megjegyzéseinket, azon váddal foglalkozva, mely alól a zsidót, mint ilyent kimenti, az uzsora vádjával.

Teljesen egyetértünk azzal, a mit Csernátony úr elméletileg az uzsoráról mond. De elmékedésének egyik passusában félig akaratlanul is érintette az uzsora terjedésének és elhatalmasodásának egyik indokát, melylyel én elméletét kiegészíteni akarom.

Azt mondja Csenátony úr II. cikkének egy passusában:

„Ezek – értve a cikkben mondottakat – nagyon elemi igazságok azokra nézve, kik az „ajánlat és kereslet” közgazdasági viszonyairól helyes fogalommal bírnak, de teljesen szem elől tévesztetnek azok által, a kik az uzsoratorvények nem létének tulajdonítják a pénz megdrágulását, s a „zsidók” ellen hívják fel az egek és a nép boszúját. –

Egyéb bajaink között az is egyik oka népünk elszegényedésének, és indoka annak, hogy az uzsorások körmei közé kerül.

Én, mint hazámat híven szerető polgár új év napján két dolgot kívánnék a jó magyar népnek, s megvagyok győ-

zödve róla, minden elmélet kizárásával olyan könnyen kiszabadulna az uzsorás kezéből, hogy „ennek ugyan volna dolga pénzét valahová kamatra adhatni, s végre megelégednék a bicskási takarékpénztár 7½ perzentjével.

E nélkül a legrendezettebb államháztartás mellett sem gyarapodhatik a magyar nép anyagilag, s még a mellett isi ki lesz téve mindig és mindig a rász időjárás okozta elemi csapások esélyeinek.

Az önsegély és a takarékoság.

A magyar népben kiszámíthatlan tőke hever használatlanul. Tőke, mely évenként oly kamatokat hozhatna, a melyek túltennének a legszívtelenebb uzsorások követelte kamatokon.

Józan értelmű (a mennyire műveletlensége megengedi) munkabíró és még más jó tulajdonságokkal bíró nép ez, de költekezése nem áll arányban számtalan esélytől függő jövedelmével – egyszóval nem takarékos, elővigyázó, jövőt szem előtt tartó s azért egy pár rász termésű esztendő betevő falatot sem hagy neki és családjának, szegénynyé lesz, majdnem koldus szegénynyé.

Talán még ilyenkor is könnyebb szerrel menekülhetne a hínárból, ha okosabb vigyázatosabb volna, de az a pillanat a melyben „van” – elfelejteti vele, hogy a másik pillanatban „lesz”-e? s a zsidót, ki szívtelenül megcsalta, csak akkor szidja, mikor fizetnie kell; de mikor a kölcsönt felvette, kegyelemnek nézte, hogy Mózsai adott neki.

És az ilyenekből rekrutálja magát az a tömeg, mely az uzsorás „zsidó” ellen hívja fel az ég és a nép boszúját.

Meg kell mondani a nép prófétáinak, hogy a népet a takarékoságra buzdítsák. Ebből és semmi másból származik a rend és a jólét; ettől szűnik meg a szegénység és az uzsora.

III.

Harmadik cikkében Csernátony úr kizárólagosan a germanisationális működés vádjával foglalkozik.

Czikke folyamában tiltakozik ismételten azon felfogás ellen, mintha tollába az előítélet és ellenszenv diétáinak a vádat: „hanem dictálja vádat a megdöbbenés, hogy a zsidók nemcsak nem látszanak érteni és érzeni a magyar nemzeti testbe

olvadásuk szükségességét úgy biztonlétünk, mint társadalmi állásuk előnyére, de sőt – legalább itt a fővárosban – egyenes visszaesésben vannak azon sajátságaikra vonatkozólag, melyek által meggyűlöltetik magukat a magyarság szabadelvű része előtt is”.

Előbb azt kell kutatnunk, vajjon igaz-e az, hogy a zsidó nem érti és nem érzi-e a magyar nemzeti testbe olvadás szükségességét. Ha ez igaz, akkor Csernátony úrnak oka van megdöbbenni fölötte; de ha nem igaz – akkor helyesen nem következtethetünk mást, mint, hogy Csernátony úrnak valóban ellenszenv és előítélet diktálta tollába a vádat.

Ugyan az Isten szerelméért, mi volna más a zsidó érdeke, mint hogy a nemzet testébe olvadjon?

Vagy neki pánszláv, és pángermán vágyai vannak? Támaszkodhatik a magyarországi zsidó a nagy német nemzetre, mint a szász atyafiak, vagy a muszkára, mint a szlávok.

Ez a maroknyi zsidónép képes volna germanizálni a 6 millió magyart, a tótokat, németeket sat. népeket, melyek Magyarországot lakják.

Hová fordult a magyarhoni zsidó mikor emancipatióját, ember jogait kérte. Tán fellármázta a művelt külföldet, hogy a magyar nemzet még mindig késik Mózes vallású fiainak megadni az ember jogot.

Hiszen Csernátony urat nem is szükséges emlékeztetni az emancipáció előtti időszakra, azon mozgalmas napokra, melyekben az egyenjogosítás megadása elhatározott, s mely napokban nem egy önérzetes zsidó érezte, hogy az egyenjogosítást talán csak annak árán kapja meg, ha rásütik egyszermind homlokára a szegyen bélyegét.

S mikor bekövetkezék az örökké emlékezetes nap , s a föltétlen egyenjogosíttatás kimondatott, a zsidó homlokára süttendő szegyenbélyeg helyett szúró tövis érte azok szívét, kiknek lelke át nem törhetvén az előítélet sötét ködén, vonakodtak emberek lenni, a szó legteljesebb, legnemesebb értelmében.

Nincs okunk kételkedni Csernátony úr szavain, de tágas fogalom az az „ellenszenv” az „előítélet”, mindegyikében elfér a „megdöbbenés”.

Csak emlékeztek volna azok a jó barátok arra, hogy a szabadság sem mindenkinek való, hogy a szabadságra sem

mindenki érett, de hát azért, mikor egy nép szabaddá lesz, az a része is megkapja, a mely különben meg nem érdemelne. –

A zsidó jól érti és érzi s a magyar nemzeti testbe olvadás szükségességét, de úgy látszik, még a nemzettest nem látja be annak szükségességét, hogy a zsidó beleolvadjon.

Egyébiránt nem is megy ám ez oly hamar. A mi évszázadokon át külön volt válva, az néhány perez alatt, és népek életében az évek perczeket számíthatnak, nem egyesülhet, nem olvadhat össze.

Ő ki haladást nem tapasztal a zsidók magyarosodásában évről-évre, annak van oka a vádra. A ki nem tudja, hogy kölcsönös simulás csak az önmehtagadás árán jöhet létre, az ütheti az egyik félt a másik árán, az halmozhat vádat vádra, de kevés sikere lesz.

Még nem találtam zsidót, ki ne fitogtatná, hogy magyarul tud, s ha töri is, csak beszél magyarul.

De polyglott hazánkban, a hol az ember egy nyelvvel semmitsem ér, s ezzel még házmesternek sem fogadják el, szükség van több nyelvre.

Már most bátorkodom kérdezni Csernátony úrtól: Nagyobb megrovást érdemel e az a zsidó, ki üzleti összeköttetéseinél fogva, a magyar nyelv mellett még egy másik nyelvvel is él, de szívesen használja a magyar nyelvet, a mikor csak lehet, mint az a keresztény magyar polgár, ki a németet még akkor is fitogtatja, mikor szüksége sincs rá, hogy beszélje?

A germanisatióknak nem a zsidó az oka, s ha részben oka, bizonyosan nem szándékosan teszi.

A zsidók szándékos germanisationális működése oly bortság volna részükről, a melyért valóban megérdemelnék a legkeményebb megrovást, s nem érdemelnék meg, hogy e haza polgárai legyenek.

Azért nem, mert nem érzik magukat nemzetnek, mint érzi magát az erdélyi szász, vagy a honi szláv; s tán azért nem hallják azon vád növekedő moráját, melynek »egyik csekély de jóakaró tolmácsa« Csernátony úr.

Azt mondja tovább Csernátony úr, hogy vádját főleg azon legőszintébb óhajtás is dictálja, hogy „tegyenek meg mindent (már t. i. a zsidók) késedelem nélkül, ismeretes erélyükkel” .

Köszönjük szépen, de nincs szükségünk Csernátony úr tanácsára. Már annál kevésbé, mert a mit ő őszinte óhajtáskép

fejez ki, azt a zsidók úgylis megteszik, nem most kezdték el, hanem már régebben. Ha e vádat, melynek növekedő moráját csakugyan nem hallják, bármint figyelnek az általános érzelem hangjaira, nem voltak képesek elosztatni, ez nem onnan jő, tiszta meggyőződésből szólok, mert a zsidó nem iparkodik a vádat elosztatni, s nem tesz meg mindent, a mivel célját elérhesse, hanem inkább onnan, mert fájdalom még sokan vannak, még a szabadelvű publicisták között is, kik nagyon sajnálnák talán, ha e vád egészen eloszlatná, mert hát miről imának vezéerczikket? ha a vádra hiányzik is az alapos ok.

Csernátony úr és az ultramontán türelmetlenkedők között tehát csak is az a különbség, hogy míg amazok, még akkor is vádolnák a zsidót, ha nem volna semmi ok sem a vádra, mint az, hogy zsidók; amannak szüksége van rá, hogy a vádnak alapja legyen, s ha nincs – gondolja, majd csinálunk.

Mondja maga is Csernátony úr, hogy meglehet, „hogy sokan megbotránykoznak e vád felett – –. Már pedig meg kell szokni nekik is az erős megrovást, ha erre okot szolgáltatnak. Az érzékenykedés megjárt s kíméletre számíthattak, míg nem vétettek fel a polgári jogegyenlőség részeseivé, de az emancipáció után nevetséges minden méltatlankodásuk, hogy még a zsidókat is merjük (?) bántani, nemcsak a keresztényeket, minisztereket és más ilyen pogányokat”.

Ez is Csernátony úr logikájának egyik ékes virága.

Taglalgassuk egyszer ezt a sajtóságos mondatszerkezetet, és nézzük meg, mi rejtőzik a nagy szavak mögött?

Azt mondja, hogy meg kell szokni a zsidóknak az erős megrovást.

Sajtóságos.

Mintha a zsidók olyan kíméletes bánásmódhoz volnának szoktatva, s mintha érdemelve vagy érdemetlenül, nem túrték volna meg elégszer az erős megrovást is. Ugyan mi juthatott eszébe Csernátony úrnak egyszerre, mikor a zsidókat, kik kétségenkívül a világ legüldözöttebb népét képezték, érzékenykedőknek nevezi; az ám még csak tarka, mikor azt mondja, hogy mint nem egyenjogósítottak kíméletre számíthattak, és most az emancipáció után nevetséges minden méltatlankodásuk.

Erre már aztán igazán lehet mondani: Uram ments meg barátaimtól, ellenségeimtől önmagam fogom magamat óvni.

Valóban nem tudni, mit csodáljon inkább az ember: azt

a szellemdús párhuzamot, melyet Csernátony úr a keresztények, miniszterek és más ilyen pogányok meg a zsidók között van, vagy azt a páratlan nyugodtságot, melylyel az ilyen furfangos ötleteket a legjámborabb ártatlansággal leírja.

Mit mondott Csernátony úr az idézett passusban? Egyszerűen ezt: Te zsidó! az emancipáció előtt, mikor neked polgári jogod nem volt, elnéztem, hogy egy-egy bántalomkor megmozdultál, mint a féreg, a melyet tipornak, s a melynek szintén van joga láb alól menekülni, ha tud. (Lásd Kotzebue, Ver-zweiflung, Csernátony úr is Kotzebueból idézett. Talán azt akarta mondani, hogy Kotzebue erkölcstelenítő befolyását későn szakasztotta meg Sand gyilka.)

De most az emancipáció után, mikor jogod van magadat a haza polgárának érzeni, ne merj szólni, ha bántanak.

Eleget bántottak akkor is, nem kell a kímélet most sem. De ne bántsák a zsidóban a zsidót, hanem róvják meg azt a zsidót, ki rosz polgár.

Budapest német jellegének nem a zsidó az oka, s ha Budapesten a zsidó is német, nem azért német, mert nem akar magyar lenni, hanem azért német, mert a német nélkül nem lehetne Budapesten. Lehet azért magyar érzelmű, úgy mint a szász atyafi nem az; beszélhet azért magyarul, úgy mint a felvidéki tót nem beszéli.

Ha Budapesten a keresztény és más vallású lakosságban túlnyomó volna a magyar elem, magyar volna Budapest jellege, de ezért csupán csak a zsidókat sújtani, éppen annyi, mint a tűzért okozni a fát, mely meg lett gyújtva.

A magyarnak legdrágább a hazája, mert vérért szereztetett, de a zsidónak is drága ez a föld és kedves előtte a nemzet mely fiaivá tette, nem azért mert tudott vért és vagyont áldozni, hanem azért is, mert tudott túrni méltatlan bánásmódot, hamis ráfogásokat, s mert jobbaira is méretett a csapás, melyet csak a roszak, a becsületes zsidó névre magukat érdemetlenné tevők, megérdemeltek.

Ha valamely protestáns vagy más felekezeti véletlenül gazember, akkor egyszerűen gazembernek titulázzák, ha a zsidó az, nem elégsznek meg azzal, ha egyszerűen megtisztelik a „gazember” címmel, hanem oda teszik hozzá azt is, hogy „zsidó”, mintha ez a név, különös súlyt kölcsönözne az úgy is elég nyomós „gazember” szónak.

Ezt, Csernátony ár, tartjuk mi méltatlannak, nem az erős megrovást, mely ellen tiltakozunk, ha nem érdemeltük meg, s melyet megszívlelünk, ha vétkeseknek érezzük magunkat.

Merjük tehát mi is mondani, Csernátony úr, hogy nagyon rosszul cselekedett, mert nem jogosan. S hogy nem tény, hogy rosszul cselekszünk mi, még talán bebizonyításra szorul?

Legyen meggyőződve Csernátony úr, hogy e hazának minden becsületes zsidó polgára vele együtt „határozottan a trónus és az állam ellenségének tartja mindazokat, kik itt e magyar földön, a németesülés kezére játszanak, s ezen eljárásuk által a magyar államiság életteljes fejlődését hátráltatják.”

Nem Csernátony úr az első, kinek agyában hazánk sajtósága nyelv viszonyai e gondolatot megérlelték. –

De nagyon szűkkeblű és szűkkörű tőle azon nézet, hogy a zsidóság nagy részét tartja az ilyen tényezőnek.

Ha még a 47 előtti sort élnők, Csernátony úrnak bizonyosan nem lenne alkalmá e vádra.

Csernátony úr azonban elfelejti, un fekszik 47 és 74 között. E között fekszik Magyarország gyakoribb érintkezése a külfölddel és a Bachkorsak germánisáló irányával. 58-59-ben még német grammatikából tanulunk a görög nyelvet, azelőtt németül a történelmet.

Azután nagyon rövidlátó ember az, a ki itt Magyarországon, Francia, Angol, Német és Olaszország példáját hozza fel. Lesz erről még később szó, most csak annyit jegyzek meg, hogyha nem Európa kellő közepén lagnánk, körülvéve a legkülönbébb nyelvű népektől, s ha a magyar nemzet maga a kebelében megtelepedett bajor, német sat. népek irányában kevésbé loyális lett volna, magyar nyelv és magyar nemzetiség dolgában mai napság bizonyára előbbre volnánk. De ama népekhez hazánkat ezer és ezer kereskedelmi, ipari és más érdek fűzi, s a századok óta a legmagyarabb megyék kebelében megtelepedett német gyarmatok mai napig tartották meg nyelvöket szokásaikat, melyek már bizony magyarok lehetnének.

Hogy ennek mi az oka? meg tud magának felelni Csernátony úr.

Nem akarom védeni a zsidókat annyira, hogy azt mondanám, miszerint a fővárosban talán nincsenek olyanok is, a kik akár szándokosan, akár szándoktalanul terjesztői a németesedésnek, hanem ezek ugyan nem érdemlik meg, hogy plane té-

nyezökként szerepeltessék őket, – e nemtelen szerepet azonban a zsidóság nagy részére kiterjeszteni, bizony-bizony nem igen hasonlít a jóakaró intellemezhez.

Azt mondja Csernátony úr az önelégültség bizonyos nemével: „Tessék felmutatni, elősorolni, hogy mit tettek (a zsidók) a magyar nemzeti érdekekben, a mióta olyan polgárokká lettek, mint a más felekezetbeliek?”

Okosan választott kérdés, mert Csernátony úr jól tudta, hogy erre a kérdésre oly általánosan, a mint ő azt felveté, aligha lehet megfelelni,

De általánosságban mégis lehet tán valamit felelni reá mi Csernátony urat talán ki nem elégítendi; azért egyszersmind sajnálatomat fejezem ki a fölött, hogy a rövid idő alatt, mely hivatalos elfoglaltságom mellett rendelkezésemre állott, a magyar zsidóságot egvenként és összesen nem kérdezhetem meg, hogy mit tett 7 .esztendő óta magyar nemzeti érdekekben.

Először is mindent tett, a mit polgár kötelessége tenni. Mert a mit a magyarországi polgárnak tenni kötelessége, azt nem választhatom el a nemzeti érdektől.

Egyet azonban speciáliter mégis említhetnék. Magyar nemzeti érdekekben akart egy magyar zsidó papnövelvét, a mely a nemzetesedésnek, magyarosodásnak hatalmas eszköze lehetett volna,

Ha jól emlékszünk az akkori országgyűlési vitákra, akkor Csernátony úr is azok közé tartozott, kik ezt megakadályozni segítettek.

A mi meg a zsidókat, mint oly fajt illeti, „mely a kereskedelmi nyelv németségének fenntartója és terjesztője” megelégszem azzal, a mit Jókai a „Honban” közlött ismert cikkében erre nézve mondott.

A 4-ik cikkben Csernátony úr a Schandblattokkal, hírlapirodalommal s több ily czifra dolgokkal foglalkozik.

Sem czélom, sem szándékom az e cikkben mondottak czáfogatásába bocsátkozni, nem is tehetném, mert jó idő óta távol vagyok a fővárostól. Csak egypár megjegyzésre szorítkozom.

A mi a Schandblattok kipusztítását illeti, erre nézve a kezdeményezés és a becsületes küzdelem érdemét még ma is a legnagyobb elismeréssel fogja Csernátony úrnak betudni mindenki. Kipusztításukkal csak a zsidó nyert, mert ezt tá-

madták meg legtöbbször a Styxek és egyéb ily lapocskák, és ennek zsebét könnyítette a szemtelen és lelkiismeretlen pressio. Nem is volt ám senki, ki akkor az elismerés koszorúját szívesen ne nyújtotta volna Csernátony úrnak.

IV.

Kezdem Csernátony úr 5-dik cikkének végével, s mondom vele együtt, hogy én „zsidók megmagyarosodását (amennyiben ez még eddig nem teljes,) rendkívül fontosnak tartom mind saját javukra, mint hazánk érdekében; de teszem hozzá azt is, hogy én a zsidókra nézve még nagyobb érdekűnek, fontosabbnak tartom megmagyarosodásukat, mert akkor legalább megszűnnék az ok, a mely miatt mindig és mindig újra előkerül azon alap-talan vád, hogy a zsidók germanisálnak.

De Csernátony úr a nemcsak Budapesten, de másutt is . hazánkban sok helyütt észlelhető germanisatióknak egy hatalmas táplálóját nemcsak hogy kifejejtette, hanem nem is érintette cikkeiben. Pedig nem fogja senki tagadhatni, hogy amaz okok mellett, melyeket Csernátony úr 5-dik cikkében felhozott, az általam jelzendő ok nem a legcsekélyebb.

Es ez a serdülő leányok ferde, hazafiatlan, nemzetellenes nevelése; meg fogja engedni Csernátony úr még más,— nemcsak zsidó részről.

Úgy látszik, a honleány fogalma maholnap csak mythos lesz nálunk, s az oly honleányok, mint az, ki nemrég 13 hala főt hímzett egy zászlóra, mely az aradi vértanuk 25 éves en léknapján nem egy honfiú szeméből sajtolta ki a keserv ós fá dalom könyét, már csak elvéve teremnek itt ott egy magyí család körében, hol a hazaszeretet számára is van egy kis o tár, melyen a szív áldozhatik.

Nekünk magyar anyák kellenének, nemcsak olyanok, ki értik és beszélnek a nyelvet, hanem olyanok is, kik elég önmegtagadással bírnak arra nézve, hogy agyon ne kínozzák leányukat három négy idegen nyelvvel, a nemzeti nyelv rovására.

Könnyű a francziának, angolnak, németnek és olasznak, ki nem tanul meg csupa passióból egy idegen nyelvet, hogy pár szót darálhasson vele, „s port szórjon a világ szemébe” hanem beéri anyanyelvével, s hagyja fáradni a más nemzetbélit, hogyha netán kedve tartja vele szóba ereszkedni, tanulja meg kedvére a nyelvet.

És nem mondok sokat, alig van ország a föld kerekiségén, hol az idegen nyelvek rovására annyira hanyagoltatnék el a hazai, a nemzeti, az anyanyelv, mint Magyarország.

Évről évre, mint a sáska raja bevándorol Scweiczból, Németországból és Franciaországból a gouvernanteok és bonneok francia nyelvmentesek, idegen táncművészek, kötél-tánczosok és komédiások, volkssängerek és más csapások nagy serege. Azt nem tapasztaltam még, hogy az idegen földről hozott gouvernante megtanult volna a magyar család körében magyarul, de azt láttam már hogy a magyar család elnémetesedett a gouvernantetól, azt tapasztaltam, hogy a német gouvernante büntetlenül gúnyolhatta a magyar család előtt „Die Rohheit der Magyaren.”

Es azt hiszi e Csernátony úr, hogy az ilyen gouvernanteokat csak a zsidók hozatják? Csalatkozik.

Én nem hiszem, mert tapasztalásból tudom, hogy ez egyike társadalmunk azon mérgessebbeinek, melyek a nemzetesedés egészséges haladását gátolják.

Én a német gouvernanteokat tartom Magyarország legnagyobb csapásának a nemzetesedés, magyarosodás ellen. Ezek révén hódít a nagy német nemzet nálunk Magyarországon is. Ha megfontoljuk, hány ilyen teremtés élődik Magyarországon, elidegenítve a serdülő leány nemzedéket a hazai nyelvtől, akkor könnyen forrására akadunk, azon „megdöbbenésnek” mely az én tollamba dictálta azokat, miket évek óta nem egyszer írtam le ismételten, mikor gyenge tollamat magyarosodásunk, nemzetesedésünk érdekében kézbe vevém.*)

Akármennyit magyarosítunk felülről, az semmitsem fog használni, ha serdülő leányaink akármelyik magyar intézetben is szépen elszavalják a szajkómódra betanult angol, francia, német költeményt, melynek ugyan a legritkább esetekben veszik hasznát; s a magyar nyelvből csak éppen annyit tanultak, hogy sohase legyen kedvük belőle többet tanulni.

Már nem emlékszem jól, hogy melyik évben történt, hanem igaz, hogy egy kizárólag magyar városban, egyvalaki a kinek épen szüksége volt reá, nem volt képes Arany János költeményeinek egy kötetére szert tenni, pedig ha nem csalódom minden jóra való magyar házban keresték.

Hanem bezzeg volt itt más sokféle. Lafontain, meg Fe-

*) V. ö. Közoktatás és politika 1870. Néptanoda Pécs. – A nőnevelésről. Di-cséteret nyert pályamű. Budapest. Fekete.

nelon, meg tudj Isten mi, mely műveket a leendő honleányoknak klostromban, intézetben, családi körben melegen ajánlottak. Hiába keresünk érzéket nemzeti költészetünk és irodalmunk termékei iránt, hiába eszközt nemzetesedésünk érdekében, ha a leányka nyelvecskéje már a francia és német nyelvnek áll, mielőtt egy ruhácskájából nőtt ki.

Hogy e germanisationális működésért csak a zsidókat vagy általán a zsidókat illeti-e, hogy mondják el a mea culpat, arra feleljen Csernátony úr, ki a baj gyökerét ignorálta, mert így felelt az meg jobban céljainak.

Innen ám az, hogy Csernátony úr nem oly mérvű haladást tapasztal, mint a milyent várt és remélt volna.

A relatív visszaesésnek, azt mondja Csernátony úr, több oka van. Első okul felhozza, hogy a zsidók emancipáltatván megszűnt az ok és szükség, hogy magukat rá érdemessé tegyék.

Majd megfelelek erre Csernátony úrnak, de egy példa által, mely megtörtént.

Egy zsidó ifjú beleszeretett egy keresztény leányba. A keresztény leány, jómódú szülők gyermeke, szerette az ifjút. Az ifjú szíve választottjának meghozta azt az áldozatot, hogy megkeresztelkedett. És lett a kettőből egy boldog pár.

Azt nem tudom hogy meddig tartott a boldogság, hanem igaznak kell lenni, hogy a zavartalan boldogság is unalmassá válik végre. Csekélységekért összezörrent egyszer-másszor a pár, és a magyar menyecske, mikor duzzogott, szemére lobbantotta szeretett férjének, hogy: te zsidó. – A szegény férjnek nem használt tehát a keresztvíz semmit, biz ő zsidó maradt. Hanem azért férj és feleség mégis szerették egymást.

A zsidó örült az egyenjogosítatásnak, iparkodott magyarrá lenni, és iparkodik mennél jobban beleolvadni a nemzettestbe, és íme – egyszerre jön Csernátony úr, és szemire lobbantja, hogy zsidó, pedig megfürdött a magyarosodás keresztvizében, érzi kötelességeit, és iparkodik megfelelni azoknak, és Csernátony úr mégis azt mondja, hogy hálátlan.

A szabadelvű képviselőtől csak elvárható, hogy a polgári házasság mellett kardoskodik, de megvallom – hogy a magyarosodásra, a nemzetesedésre nézve én oly vérmes reményeket nem kötök hozzá, mint Cs. úr. Miért nem? Az ezen cikk elején mondottakból némiképen kitűnik, hosszabb fejtegetésébe itt már azért sem bocsátkozhatnám, mert túl kellene lépnem az e röpiratnak szabott határokat.

A Cs. úr által említett harmadik ok is hamis feltevésen alapuló következtetés.

Volt már „más bíró járása” is ez országban, és a hazafias érzelmű zsidó hazafi volt „más bíró járása alatt is,” úgy mint a magyar érzelmű keresztény polgár. Míg ez utóbbiak közt is van elég hazafiatlan még akkor is, ha nincs „más bíró járása.”

Befejezhetném most röpiratomat. De Csernátony úr „utóirata” némi gondolkozni valót adott. Olvassuk el tehát az utóiratot is figyelmesen és adjuk megjegyzéseinket egy „Függelékben.” Ezek talán egyet mást még kiegészíthetnek, a mit megmondani eddig elfelejtettünk.

Még egy kis figyelmet kérek tehát.

Z Á R S Z Ó .

Csernátony úr az utóiratban egybefoglalja azt, a mit az előbbi cikkekben mondott, egybeállítja a tényeket, rövid kivonatban ismerteti újólag cikkeinek szellemét, tanácsát, célját, azután azok ellen fordul, kik cikkeit félreértették és ellene felszóllaltak, végül az aradi „Alföld” vezércikkének egyik hóbotos részének idézetével bezárja az utóiratot, mely élesebb, kíméletlenebb, mint az előbbi öt cikk.

Ezen utóiratban Csernátony úr már nem áll a higgadt polémia szilárd talapzatán, hanem alászállott a közönséges polémia nyirkos porondjára, hangja rikácsoló lett, s mint olyan ember, ki nem tűr ellenmondást, az általánosságban felhozott vádakot szigorúan körülírja, s a gyengéd figyelmeztetés követelő parancsra lesz izgatottsága közben.

Ő tényeket sorol elő, én tényekkel fogok felelni.

„Tény az, hogy az uzsoráskodás ellen nagy az ellenségeskedés országszerte”, de tény az is, hogy az elkeseredettség nem csupán az uzsora ténye ellen fordul, miután az uzsorán kívül még más körülmények is okozták népünk elszegényedését, corumpált társadalmi viszonyaink közepette.

Az tény, hogy a közérzelem a zsidóknak tulajdonítja az uzsoráskodást, de az is tény, hogy a közérzelem a nép nyomora okául még másokat is ismer, nemcsak a zsidókat.

Az is igaz, a mit Csernátony úr harmadik ténynek említ, hogy „az ily természetű és irányzatú háborgás szenvedélyeinek özönéből ádáz kitörések nagy veszedelmek következhetnek, az olyan időkben sat.” Azt elfelejti azonban Csernátony úr – a miről szintén a múltak tesznek elég tanúságot, – hogy a zsidókon kívül az ily kitörések veszedelmeit mások is meg szokták sinleni, sokszor még a szabadelvű publicista is megnyögi.

S ezen tényeket szem előtt tartva, mit sem óhajtunk mi oly forrón, s e tekintetben együtt értünk Csernátony úrral, hogy a zsidó haladéktalanul a magyar nemzetbe olvadjon, de hozzá

teszszük még azt is, hogy e beolvadást segítse elő a magyar keresztény társadalom is, mely Csernátonyval együtt a zsidókat még mindig kivételes állásúaknak tekinti.

Ez állítás ellen persze Csernátony úr tiltakozni fog, de mi cikkjeinek szelleméből bizony bizony a legjobb akarat mellett sem olvashattunk ki mást.

Fölösleges volt tehát a zsidókat a hirtelen, villámgyorsan támadó társadalmi rázkódásokkal járó veszélyekre figyelmeztetni.

Hisz ők legjobban tudhatják, hogy ilyenkor az ő bőrukön veszik meg másoknak, még a hamis prófétáknak az adóság kontóját is.

A zsidók jobbjai régóta iparkodnak már érdektársaikká tenni a magyarság szabadelvű elemeit, s ha ez eddig nem oly mérvben sikerült, mint a mily mérvben ezt a zsidók még jobban szeretnék, mint Csernátony úr, akkor nem bennük keresendő egyedül az ok. –

Azok a tisztességes és értelmes zsidók, kikhez Csernátony úr szólott, az ő általa kitűzött üdvös irányban amúgy is érvényesítik befolyásukat, jó lett volna egyszersmind szavait azon értelmes és tisztességes keresztényekhez is intézni, kik a beolvadást még mindig vonakodnak gyakorlati ténynyé emelni.

Azok a zsidók, a kik azért, mert Csernátony úr nem írt gustusok szerint, a baloldali elv elhagyásával fenyegetődének, mindenesetre helytelenül cselekednének, mert csak ezáltal adnának újabb eszközt Csernátony úr kezébe egy új vád gyártására.

Megengedi Csernátony úr, hogy emlékébe visszaidézzek valamit.

Az „Ellenőr” 1870. évi november 6. számában Csernátony úr oly módon nyilatkozik, Fittler Dezsőnek, a tatai járás országgyűlési képviselőjének megválasztásáról, mintha ennek győzelmét elősegítette volna a zsidóság. Pestről is teteemes erkölcsi segély jutott volna a jobboldalnak

Csernátony úr akkor is az egész hitfelekezetet gyanúsította; s Tencer Pál igen helyesen jegyzi meg az „Izraelita Közlöny” november 11. számában: A tapasztalat azt bizonyította, hogy a zsidók választások alkalmával legkevésbé voltak megvesztegethetők. Mutatta ezt Jókai, Csengery, Horn és Trefort megválasztása. Egyébiránt, már valóban eljöhett volna annak is az ideje, hogy ne emlegetnék minden alkalommal a zsidókat. Hisz az „Ellenőr tudhatná, hogy nem mint zsidók, hanem mint egyenjogosított polgárok teljesítjük meggyőződésünk szerint kötelességünket. Itt Jókai és Horn, ott Csengery és Fittler érdekében. Ha az „Ellenőr” ily alkalommal nem foglalkozik a protestáns és katolikus választókkal, a zsidókat sincs oka felzavarnia, legkevésbé pedig akkor, a midőn arról beszél, hogy a választókat megvesztegették. Ily eljárás legkevésbé illik ama lap szerkesztőjéhez, ki a szabadelvűséget egyik legkitűnőbb tulajdonának tartja.”

Tiszta meggyőződésem az, hogy a zsidók már „előbb is megértették és megfontolták azon nagy érdeküket, mely őszinte erélyes és gyors magyarosodásukban rejlik,” Csernátony úrnak útmutatására tehát éppen a zsidók „komoly, gondolkodó és tisztességes osztályainak” nem volt szüksége; ha tehát nem tetszett neki, a mit a „budapesti német lapok irodalmi csöcseléke ordította rá feleletül neveltséges őrvongással és arczátlan hazudozással” – legjobb lett volna a themát jobb időkre halasztani.

Szeretném eltanulni Csernátony úrtól, miként lehet cikkeiben tisztán csak jószándokú, s a közérdeket lelkiismeretesen szemmel tartó útmutatást találni. A zsidók iránti szeretete úgy látszik hasonlít azon egyszeri ember szeretetéhez, ki egyre azt mondta embertársának: szeretlek, szeretlek; meg is czirógatta; de minden czirógatás után úgy nyakon ütötte, hogy ez csillagokat látott a szoba padlóján.

S ha csak „némelyek” szóltak „a tisztességes és értelmes” zsidók közül Csernátony úr cikkei ellen, az nem ama cikkek indokának és czéljának félreértéséből származott, (német lapok koholmányai és ferdítései alapján) mert nagy része bizonyára eredetiben olvasta Cs. úr cikkeit, hanem mert a többiek hallgatni akartak, magukba fojtván a keserősége és ebből még korántsem következtethető az, hogy Cs. úr cikkeinek indokát és czélját teljesen helyeselték volna, vagy helyeselnék.

A mi a cikkeket jellemzi, az nem hitfelekezeti türelmetlenség, hanem szűkkeblűség, ezt pedig szégyelnie nem kell Cs. úrnak. Ebben a betegségben szenvednek még nagyobb férfiak is.

Mikor 1867-ben az egyénjogosíttatás törvénynyé emeltett, a zsidó templomaiban hálaünnepélylyel ülte meg a magyar országgyűlés, mint a nemzeti képviselőnek valódi emberi tényét. A zsidó fogadalmat tett akkor, s lelkészei akkori magyar szónoklataiban ünnepélyes kifejezést nyert a fogadalom, hogy a zsidó testtel, lélekkel, erélylyel és akarattal fia lesz a nemzetnek. Ez volt legszebb hálája, melylyel a magyar nemzet a korszellemtől hangosan követelt, a tizenkilencedik század uralkodó eszméinek hatása alatt érlelt tettét meghálálhatta.

Megtartotta-e a fogadalmat?

Csernátony úr szerint: nem.

Szerintem: igen!

Mert azon összeolvadás, mely Csernátony úrnak eszményképe, akarata, az nem évek, hanem évtizedek munkája; azért nekünk csak reményünk, s e reménnyel teszszük le tollunkat azon reményben, hogy Csernátony úr, nem fogja rám fogni, hogy azok közé tartozom, kik cikkeit félreértették, mert fájdalom! nagyon is megértettem.

Még csak azon óhajomnak adok kifejezést, hogy Csernátony úr néven ne vegye, ha igénytelen tollam cikkeivel foglalkozni bátorzkodott.